

בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' בשילה

זאב ח' ארליך (ז' אבו)

למציאות; ברוב המקרים הדגמים קטנים מגודל אדם, וקוטנם מקשה מאוד להבין דברים לאשורם. אחד הפתרונות המקלים על הלימוד, שנכנס רק לאחרונה לשימוש זה, הוא תכנת 'אדריכלים', המאפשרת לערוך 'סיוור' וירטואלי ב'מבנה' שהוקם הקמה וירטואלית, ודמות הלומד מתהלכת במכלול הבנוי סביבה בפרופורציות המתאימות למבנה.

בית הכנסת 'משכן שילה' כדגם המשכן

בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' נמצא ביישוב הקהילתי שילה, על אם הדרך בין ירושלים לשכם. את המבנה תכננו משרדס באלון שבות האדריכלים זלמן דויטש ושותפו שמשון זלצמן. רוב התכנית יצאה לפועל אם כי עדיין אפשר להשלים פרטים נוספים - וכמובן את 'חצר המשכן' סביב המבנה. הבניין תוכנן תחת הנהגת ועדה מאנשי שילה, שנכללו בה רב היישוב, הרב אלחנן בן-נון, עירא רפפורט, נתן נתנזון, משה הלוי בטיש, רפי פישר ועוד.

ראשית, אין כאן 'דגם המשכן' אלא בית כנסת לכל דבר, חי ופעיל; אלא שצורת בית הכנסת וכמה מאפיינים בו יש בהם כדי לפתוח את הלב ללימוד המשכן ולהכרת חלק מכליו: האדריכלים הקפידו שלא ליפול במלכודת ההעתקה הפשוטה של המבנה ההיסטורי אלא לאזכר את המבנה ולתת ביטוי למגוון מהיבטיו.

המאמר ראה אור בעיתון 'מקור ראשון', עש"ק תרומה, ג' באדר תשס"ו (3.3.2006), ונערך מחדש לצורך פרסומו בספר זה.

"כָּכֵל אֲשֶׁר אָנִי מְרַאֶה אוֹתָךְ אֶת תְּבִנַּת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תְּבִנַּת כָּל כְּלָיו... וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שֵׁטִים... וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה... וְעֲשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן... וְעֲשִׂיתָ פְּרָכֶת... וְעֲשִׂיתָ אֶת הַמְּזַבְּחַת..." (שמות כה, ט-כז, א). בפרשת תרומה בספר שמות אנחנו נכנסים לסדרת 'פרשיות המשכן': רצף פרשיות העוסקות בציווי על הקמת המשכן, על בגדי הכהונה ועל הקרבת הקרבנות במשכן. גם סדרת פרשיות העוסקות בדיני טומאה וטהרה לקרבים אל הקודש, כלומר אל המשכן, כלולה ברצף 'פרשיות המשכן'. לא מדובר בשלוש-ארבע פרשיות בלבד אלא בפרשיות האחרונות בספר שמות, ברובו ככולו של ספר ויקרא ואולי אף בתחילת ספר במדבר.

בניית דגמים

אחד מאמצעי ההוראה הנפוצים ביותר הוא יצירת דגמים, ואחד הדגמים הנפוצים ביותר במוסדות חינוך רבים, בציבור החרדי, בציבור הדתי-לאומי ואף במוסדות החינוך של הזרם המוגדר 'ממלכתי', הוא דגם המשכן - המתבסס על הבנתנו את הכתובים בתוספת מסורות חז"ל.

מעט מאוד דגמים של המשכן הם בקנה מידה קרוב

בעמוד מימין - איור 1: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - מבט כללי מבחוץ.
איור 2: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - 'קרשי המשכן' העשויים אבן, 'הולכין וכלין עד אצבע'

עלינו לצייר לעצמנו את המשכן בשילה כמבנה אבן בגובה עשר אמות, שהן כחמישה מטרים [עֶשֶׂר אַמּוֹת אַרְבָּה (=גובה) הַקֶּרֶשׁ] (שמות כו, טז). כך נראה בית הכנסת 'משכן שילה'. בתלמוד הירושלמי יש דעה אחרת, ולפיה המשכן בשילה היה משכן עץ שניצב על מסד אבן בגובה עשרה טפחים (ולא על הקרקע כבימי הנדודים): "אמר ר' זעירא: ובלבד ל' טפחים כבנין הבית" (ירושלמי, מגילה א, יב).

כפי שציינו לעיל, אין כאן דגם של המשכן אלא בית כנסת חי ופעיל, וכדי לאפשר כניסה מרבית של אור אל חלל בית הכנסת הופרדו ה'קרשים' זה מזה. כך נוצר מבנה שבו 'קרש'–עמוד, ולאחריו רווח לכניסת אור, ושוב 'קרש'–עמוד, וחוזר חלילה. מניין ה'קרשים'–עמודים הוא כמנינם במשכן: "עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לְפֶאת נִגְבֵּה תִּמְנָה" (שמות כו, יח). כאן, בשל הכיוון דרומה, לירושלים, הקרשים הם בקיר המזרחי. "וּלְצִלַּע הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִיטָה לְפֶאת צְפוֹן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ" (שם, כ), ושוב כאן, בשילה של היום, זהו הקיר המערבי של בית הכנסת. "וּלְיִרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יְמָה תַעֲשֶׂה שְׁשֵׁה קֶרֶשִׁים. וְשְׁנֵי קֶרֶשִׁים תַעֲשֶׂה לְמִקְצַעַת הַמִּשְׁכָּן בְּיִרְכְּתֵיהֶם" (שם, כב–כג). כיוון שמדובר בבית כנסת שכיוונו מצפון לדרום, הרי שקיר זה, שבו שישה קרשים ושניים נוספים בפנינותיו (=מקוצעות המשכן בירכתיים), ניצב כאן כקיר דרומי, ובו שמונה קרשים. "וְעֵשֶׂית מִקֶּדֶ לְפֶתַח הָאֵהָל... וְעֵשֶׂית לְמִסְךְ הַמִּשְׁעָה עֲמוּדֵי שְׁטִים..." (שם,

כמו כן, בית הכנסת פונה לכיוון ירושלים כמקובל כיום. כיוון ששילה ממוקמת מצפון לירושלים, הרי שציר בית הכנסת הוא מצפון לדרום, בניגוד למשכן שילה – שהיה בנוי בציר מזרח–מערב, ועל כך נדון בהמשך.

בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' – מבט מבחוץ

את המשכן במדבר בנו מעצי שיטים עומדים. אורכו היה 30 אמה ורוחבו היה 10 אמות¹ זה היה מבנה עץ שהיה אפשר לפרקו ולהרכיבו בעת תנועה או חניה, וליווה את אבותינו בכל שנות נדודיהם במדבר ואף לאחר מכן, עם כניסתם לארץ. המשכן, בהיותו בנוי עץ, התקיים משך 110 שנה (39 שנים במדבר, 14 שנה בגלגל, 57 שנה בנוב ובגבעון), עד להקמת המקדש.

לפי מסורת חז"ל, כאשר עמד המשכן בשילה: "לא היתה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן" (משנה, זבחים יד, ו). כלומר בהיות המשכן בשילה הוא לא היה בנוי עצי שיטים, כפי שהיה במדבר ובמקומות נוספים, אלא אבן. לא מדובר בכלי המשכן אלא במבנה בלבד, ובכללו ככל הנראה חצר המשכן. לפי דעה זו

1. לצורך דיון זה נניח שמידת האמה היא כחצי מטר. הרבה דיו נשפכה בניסיון לגלות את אורכה של האמה, אך דיון זה חורג ממטרות מאמר זה; לפיכך מידות המשכן במטרים היו כ-15x5 מטרים.

איור 3: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - שלושת כיסויי המשכן, 'המשכן', 'האוהל' וה'מכסה לאוהל'

הרמב"ם ומדרש הגדול). כיסוי שני זה נקרא 'אוהל', והוא עשוי צמר עזים - 'נוצה של עזים' בלשון חז"ל. עשתי עשרה (=אחת עשרה) יריעותיו מחוברות חמש-שש, והן יורדות עד הקרקע ומכסות את האדנים. היריעה השישית, העודפת, מוכפלת "אָל מוֹל פְּנֵי הָאֹהֶל" (שמות כו, ט). הכיסוי השלישי, העליון, נקרא 'מכסה', והוא עשוי 'עורות אילים מאודמים ועורות תחשים'. אין פירוט כיצד הוא עשוי, וגם כאן מחלוקת חז"ל (ברייאתא דמלאכת המשכן פרק ג, והיפוכה ברש"י) האם מדובר בכיסוי אחד או בשני כיסויים, והאם הוא מונח רק למעלה (כשיטת רש"י) או יורד עד הקרקע ומכסה את ה'אוהל' (כשיטת הרמב"ם ומדרש הגדול).

כך מצווה התורה: "וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וּתְכַלֵּת וְאֶרְגָּמָן וְתַלְעוֹת שְׁנֵי כָרְבִים מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם..." (שמות כו, א-ו, וכן שם לו, ח-יג); "וְעֵשִׂיתְּ יְרִיעוֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן עֲשֶׂתִּי עֶשְׂרֵה יְרִיעוֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם..." (שם כו, ז-יג, וכן שם לו, יד-יח); "וְעֵשִׂיתְּ מִכְסֵה לְאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תַּחְשִׁים מְלֻמְעָלָה" (שם כו, יד, וכן שם לו, יט). ודיוק הדברים בכותרת תיאור הקמת המשכן:

וַיְהִי בַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשִׁנְהַת הַשְּׁנִיַּת בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הַיְקָם הַמִּשְׁכָּן. וַיְקַם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו וַיְקַם אֶת עַמּוּדָיו. וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, וַיִּשֶׂם אֶת מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מְלֻמְעָלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שם מ, זי-יט).

גם בבית הכנסת 'משכן שילה' אין תקרה אחת; התקרה אמנם בנויה בטון, אך היא בנויה שלוש שכבות: התחתונה, הנראית מבחוץ, היא בגוון אדמדם ומזכירה את 'המשכן', העשוי חוטי בד. השכבה השנייה של התקרה, בגוון כהה

לו-לז). המסך אמנם איננו קיים בכניסה לבית הכנסת, אך חמשת עמודיו קיימים גם קיימים, ואף הם כמיטב 'מסורת שילה' - לפי מסורת המשנה - עשויים אבן ולא עץ. בגמרא יש מחלוקת תנאים: האם היו הקרשים ישרים במידה שווה מלמטה ועד למעלה, כדעת רבי נחמיה: "כשם שמלמטון עוביין אמה, כך מלמעלן עוביין אמה" (בבלי, שבת צח ע"ב), או כדעת רבי יהודה: "מלמטון עוביין אמה, ומלמעלן - כלים והולכים עד כאצבע" (שם), כלומר עשויים בנטייה קלה. כאן, בבית הכנסת 'משכן שילה', החליטה הוועדה המלווה של הקמת בית הכנסת לנקוט כדעת רבי יהודה, וה'קרשים' - עמודים נטויים בנטייה קלה מלמטה כלפי מעלה.

בתחתית כל אחד מקרשי המשכן היו שתי בליטות: "שְׁתֵּי יְדוֹת לְקָרֶשׁ הָאֶחָד... שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יְדֵתָיו..." (שמות כו, טו-כו וכן שמות לו, כ-ל). הבליטות נכנסו לתוך שני אדנים - וכך גם כל 'קרש' בשילה נתון בתוך שני אדנים.

על התקרה שהייתה במשכן בשילה נאמר במשנה: "באו לשילה - לא היתה שם תקרה, אלא בית של אבנים מלמטון ויריעות מלמעלן" (משנה, זבחים יד, ו). כלומר התקרה הייתה עשויה יריעות כמו בתקופת הנדודים במדבר. מן התורה עולה שלא מדובר בתקרה אחת אלא בשלושה כיסויים שונים: הכיסוי הראשון, התחתון, הנראה מתוך חלל המשכן, נקרא 'משכן', והוא עשוי חוטי בד. עשר יריעותיו מחוברות חמש-חמש, והן יורדות עד מעל לאדנים. הכיסוי השני, האמצעי, איננו נראה כלל לכאורה, כי הכיסוי התחתון מסתיר אותו מתוך חלל המשכן והכיסוי השלישי מסתיר אותו מבחוץ (אך ראו מחלוקת חז"ל, האם 'המכסה' יורד עד למטה (כשיטת

בהשראת המזבח. המעקה משני צדי גרם המדרגות מזכיר 'כבש', מישור משופע. הכבש מוליך למעין 'מזבח' עשוי אבן - ולא עץ מצופה נחושת - שעוצב על פי עדות הכתוב בשילוב מסורת חז"ל: יסוד, סובב, קו המפריד בין חלקו התחתון של המזבח ובין חלקו העליון וארבע קרניים. הן הטבעות ל'בדים', מוטות העץ שנשאו בהם את המזבח בעת הגדודים במדבר, הן ה'בדים', אינם קיימים כאן. להשלמת תמונת המשכן עדיין חסרה בשילה 'חצר המשכן', אולם בדמיון כל אחד מהמבקרים הדבר ניתן לתיקון...

בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' - מבט מבפנים

ומן החוץ - אל הפנים. דרך חמשת עמודי המסך - שאיננו קיים כאן - נכנסים אל מבואת בית הכנסת. המבואה כוללת חדר לימוד וספרייה, חדרי שירותים וחדר מבואה. חדרים כאלה כמובן לא היו במשכן, והם נצרכים כאן בשל תפקוד המקום כבית כנסת פעיל. בחדר המבואה ניצב פריט שיש בו שימוש חשוב בבית הכנסת, והוא משמר את אחד הכלים שהיו במשכן: הכיור. אמנם במשכן ניצב הכיור בחצר המשכן, בין המזבח למבנה המשכן עצמו, אך

יותר, מזכירה את 'האוהל' הפרוס על גבי 'המשכן'. השכבה השלישית, העליונה, אמורה להזכיר את 'המכסה', העשוי עורות אילים מאודמים ועורות תחשים. יריעות 'המשכן' וכן יריעות 'האוהל' ירדו משני צדי המשכן וכיסו את עצי השיטים. ואולם בבית הכנסת בשילה אין לכך ביטוי, משום שאילו ירדו היריעות על הקירות לא היה חודר אור אל תוך בית הכנסת.

בחצר המשכן ניצב גם מזבח העולה. במדבר הוא היה עשוי עץ מצופה נחושת, ואין אנו יודעים אם כך היה גם במשכן שילה או שבשילה היה המזבח עשוי אבן, 'מזבח אבנים'. בכל אופן מידות המזבח מצוינות בכתוב, כמו גם הקרניים היוצאות ממנו וה'כרכוב' הנמצא באמצע גובהו: "וְעִשִּׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְךָ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רָחֵב... וְעִשִּׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו... וְעִשִּׂיתָ לוֹ מִקָּבֹר... וְנִתְּתָה אֹתָהּ תַּחַת פְּרָכֵב הַמִּזְבֵּחַ..." (שם כז, א-ח, וכן שם לח, א-ז).

מסורת חז"ל מוסיפה למזבח גם 'יסוד', 'סובב' ו'כבש' - מישור משופע שהיו עולים עליו אל 'גג המזבח' בלי מדרגות, שנאמר: "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעְלֵת עַל מִזְבְּחִי..." (שם כ, כב). בבית הכנסת בשילה אין כמובן מזבח, אך חלק ממערכת המדרגות העולה אל 'עזרת הנשים' מעוצב

איור 4: שילה, בית כנסת 'זיכרון משכן שילה' - העליה לעזרת-הנשים בדמות מזבח-העולה

איור 5: הכיור

איור 6: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - יריעות הימשכן, כתקרת בית הכנסת

וְעִשִּׂיתָ לְלֵאָה תְּכַלֵּת עַל שְׁפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצֵה בַחֲבֵרַת
וְכֹן תַּעֲשֶׂה בְּשֵׁפֶת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֵּרַת הַשְּׁנִייתָ... וְעִשִּׂיתָ
חֲמִשִּׁים קָרְסִי זָהָב וְחַבְרַת אֶת הַיְרִיעוֹת אֲשֶׁה אֶל אֶחָתָהּ
בְּקָרְסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד (שם כו, א-ו, וכן שם לו, ח-יג).
גם תקרת בית הכנסת בשילה נראית כרצף יריעות
עשויות בד, אך בהבדלים אחדים מן 'המשכן' המקורי.
בעוד יריעות הבד במשכן היו עשר המחולקות לחמש
יריעות המחבורות זו לזו בתפירה ויוצרות 'חוברת', ועוד
חמש יריעות מחוברות זו לזו בתפירה ויוצרות 'מחברת',
בבית כנסת בשילה כל אחת מן היריעות פרוסה בנפרד.
בעוד במשכן התחברה 'החוברת' של חמש היריעות אל
'המחברת' של חמש היריעות בלולאות וקרסים, בבית
הכנסת בשילה כל יריעה מחוברת אל תקרת המבנה
בלולאות וקרסים.

במשכן הייתה מנורה - ואין לה זיכרון בבית הכנסת.
במשכן ניצב גם שולחן לחם הפנים (שם כה, כג-ל, וכן שם
לז, י-טז), וכדוגמתו נבנה השולחן שעליו מונח ספר התורה
בעת קריאת התורה: שולחן עץ, אמנם בלא ציפוי הזהב:
זר זהב סביב, שש מגירות ושש מגירות נוספות מעוצבות
דוגמת שתי 'המערכות', שבכל אחת 'שש המערכות' של
לחם הפנים, ואפילו 'טבעות', מעין הטבעות שהוכנסו
בהן 'הבדים' לנשיאת השולחן במדבר. הבימה שמונח
עליה שולחן הקריאה בתורה מעוצבת בדמות מזבח, על
החלוקה בין חלקיו - התחתון לעליון - ועל ארבע קרנותיו
(עיצוב זה איננו אמור להזכיר את 'מזבח הקטורת', שזכרו
בא בתבת החזן, ראו להלן).

כאמור, במשכן עמד גם מזבח הזהב, הוא מזבח

כיוון שכאן אנו עוסקים בבית כנסת, הכיור נמצא בתוך
המבנה. הכיור וכן בסיס הכיור, הכן שהכיור עומד עליו,
עשויים נחושת. גם כאן הכלי נאמן לכתוב: "וְעִשִּׂיתָ כִּיֹּר
נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָה... וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם" (שם ל, יח,
וכן שם לח, ח). בכתובים אין פירוט של מידות הכיור,
עיצובו ועיטוריו.

ומן המבואה אל אולם בית הכנסת. אל האולם נכנסים
דרך שתי דלתות - שלא היו במשכן. גם ספסלי ישיבה,
ריצוף, מדרגות לדוכן, וילונות לחלונות, מאווררים ו...
מזגנים - לא היו במשכן.

אילו פריטים בתוך מבנה בית הכנסת מרמזים-
מזכירים לנו את המשכן? נתחיל בקירות. כאמור, במדבר
היו הקירות עשויים קרשי עץ, אך במשכן בשילה היו
עשויים אבן. כאן צפויה הפתעה למבקרים: ה'קרשים'-
עמודים בתוך בית הכנסת אינם עשויים אבן, כפי שהיה
בהיות המשכן בשילה וכפי שהם בנויים מחוץ לבית
הכנסת, אלא עץ, כפי שהיה במשכן במדבר, בגלגל, בנוב
ובגבעון. אמנם אין הם ניצבים על 'אדני כסף' אלא דווקא
על 'אדני אבן', כפי שניצבו אל נכון בשילה וכפי שהם מחוץ
לבית הכנסת. יש בנקודות אלו כדי לחבר את תקופותיו
השונות של המשכן ואת מקומותיו השונים להווייה אחת,
בבחינת "וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן - אֶחָד!" (שם כו, ו).

הכיסוי התחתון של מבנה המשכן משלושת הכיסויים
נקרא כאמור 'משכן', ועל דרך יצירתו מרחיבה התורה
ואומרת:

וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֹשֶׂר יְרִיעוֹת שֵׁשׁ מְשֻׁדָּר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן
וְתַלְעֵת שָׁנִי... חֲמֵשׁ הַיְרִיעוֹת תְּהִינּוּ חֲבֵרַת אֲשֶׁה אֶל אֶחָתָהּ...

שיש לו 'זר זהב' ודמות 'כרובים', שתי טבעות 'זהב' ואף 'בדי זהב' קבועים בהם. למסיט את הפרוכת המשמשת את ארון הקודש מתגלות שתי דלתות הזכוכית של הארון, ועליהן כמתבקש - עשרת הדברים. בתוך הארון, למותר לציין, נמצאים ספרי התורה, כמקבילה ל'לוחות ושבירי לוחות מונחים בארון', ואולי אף ספר התורה שכתב משה רבנו היה בתוך הארון. מרחב 'קודש הקודשים' הזה משמש דוכן לברכת הכהנים. מאחר שמדובר כאן בבית כנסת פעיל, הוכתבו ממדים מצומצמים למרחב 'קודש הקודשים', ואין הוא משתרע על שליש מן המבנה כפי שהיה במשכן.

אדריכלות בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' ככלי חינוכי-לימודי

סביב אדריכלות בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' אפשר לקיים יום עיון קצר או ארוך. די לנו אם נפנה את תשומת הלב ל'אדנים', ל'מזבח העולה' בחזית המבנה, ל'מזבח' לקריאת התורה ול'שולחן' שבתוכו; לארבעת העמודים בין 'הקודש' ובין 'קודש הקודשים', לארון הקודש דמוי ארון הברית, ומעל לכול, כפשוטו, לשלושת כיסויי המשכן הרומזים לכיסוי 'המשכן', 'האוהל' ו'המכסה'.

הקטורת: "ועשית מזבח מקטר קטרת... אמה ארךו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו קרנתיו. וצפית אתו זָהָב טָהוֹר... וְעָשִׂיתָ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב" (שם ל, א-י, וכן שם לז, כה-כח).

בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' הוא בית כנסת כמנהג קהילות האשכנזים, ועל כן ניצבת בו תבת החזן, שליח הציבור. ממדי תבה זו (גובהה מעט יותר ממטר, אורכה חצי מטר ורוחבה חצי מטר), קרובים ביותר למידות מזבח הקטורת. גם העץ ששימש כאן לבנייה, גם הציפוי דמוי הזהב, גם 'זר זהב' סביב וגם מיקום התבה במרכז רוחבו של המבנה, מרמזים-מזכירים את מזבח הקטורת.

בין 'הקודש' במשכן, שניצבו בו המנורה, השולחן ומזבח הקטורת, ובין 'קודש הקודשים', שניצב בו הארון, עמדו ארבעה עמודים שעליהם הייתה פרוסה הפרוכת. כאן, בבית הכנסת, לא נפרסה כל פרוכת - ורק ארבעה עמודים מציינים את הקו המבדיל בין חלקיו השונים של המשכן. ארבעה עמודים אלו, וכן המרחב שמאחוריהם, מוגבהים מרצפת בית הכנסת בכמה מדרגות. מדרגות כאלה לא היו במשכן. המרחב שמאחורי העמודים אמור להזכיר את קודש הקודשים, וניצב בו ארון מצופה 'זהב',

איור 7: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - שולחן קריאת-התורה בדמות 'שולחן לחם הפנים'

איור 8: שילה, בית כנסת 'זכרון משכן שילה' - ארון הקודש בדמות 'ארון הברית' ותיבת-החזן בדמות 'מזבח הקטורת'

לעיון ולהרחבה

- זאב ח' ארליך (ז'אבו), **שילה - סיור ולימוד באתר ארכיאולוגי**, עפרה תשמ"ה.
- שרה ברנע, **משכן-שילה - בימים ההם ובזמן הזה: השוואה בין המשכן המקראי לבית-הכנסת 'משכן שילה'**, עבודה סמינריונית בלא תאריך, לא פורסמה (וראו ספרות שם).
- זלמן דויטש ושמשון זלצמן (אדריכלים), **בית-הכנסת שילה**, אלון שבות תש"ם.
- עמוס חכם, **ספר שמות עם פירוש 'דעת מקרא'**, ירושלים תשנ"א.

אפשר להביא למקום את תלמידי בתי הספר היסודי, הלומדים את פרשיות המשכן, ללימוד פרטי המשכן כמו גם השינויים וההתאמות המיוחדות שנעשו במבנה הנוכחי. גם לומדי הסוגיות בגמרא ובמדרש העוסקות בעניינים אלו יפיקו תועלת מביקור בבית כנסת ייחודי זה. מובן שאפשר לבוא למקום עוד בטרם נלמדו פרטי העניין בכיתה, אם כי נראה לנו שהביקור במקום יהיה מוצלח יותר כסיכום של דברים. סיור בתל שילה הסמוך יכול להשלים את הלימוד החווייתי.

אדריכלות בית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' כהכנה רוחנית לתפילה

במשנה נאמר: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום" (משנה, ברכות ה, א). כלומר חסידים ראשונים היו שוהים קצת (לאו דווקא שעה שבה 60 דקות) בהרהורים ובהכנה לקראת התפילה. נראה לנו כי מי שבדרכו לתפילה בבית הכנסת 'זיכרון משכן שילה' בשילה פוקח את עיניו אל הצד האדריכלי, הגשמי, הארצי של בית הכנסת, ומקשיב למה שהאבנים, העצים, הבטון והבד 'מספרים' לו, כבר עם כניסתו אל בית הכנסת נמצא עמוק-עמוק בתוך התפילה.

יהי רצון שתשמענה תפילותינו.